

***Rumex xerubescens* en *Rumex stenophyllus* (Polygonaceae), twee in België miskende taxa**

Filip VERLOOVE

Nationale Plantentuin van België, Domein van Bouchout, B-1860 Meise, België [filip.verloove@br.fgov.be]

Abstract. – *Rumex xerubescens* and *R. stenophyllus* (Polygonaceae), two little-known taxa in Belgium. Two taxa of the genus *Rumex* are much confused in Belgium and possibly overlooked. *Rumex xerubescens* (*R. obtusifolius* × *R. patientia*) is sometimes seen among its parents and often much resembles the southeastern European *R. cristatus*. *Rumex stenophyllus* has been widely confused with *R. xpratensis* (*R. crispus* × *R. obtusifolius*) in Belgium. It is known at least since 1904, still frequently seen in port-areas and possibly locally established. Diagnostic features for both taxa are discussed and illustrated.

Résumé. – *Rumex xerubescens* et *R. stenophyllus* (Polygonaceae), deux taxons méconnus en Belgique. Deux taxons du genre *Rumex* sont largement confondus en Belgique et apparemment méconnus. *Rumex xerubescens* (*R. obtusifolius* × *R. patientia*) se trouve de temps en temps avec ses parents et ressemble très souvent à *R. cristatus* du sud-est de l'Europe. *Rumex stenophyllus* a été confondu avec *R. xpratensis* (*R. crispus* × *R. obtusifolius*) en Belgique. L'espèce, connue depuis au moins 1904, s'observe toujours fréquemment dans les ports et pourrait être plus ou moins établie localement. Les caractères diagnostiques de ces taxons sont discutés et illustrés.

Inleiding

Het geslacht *Rumex* is in België vrij goed gekend. Enkele decennia geleden werden de Belgische herbariumcollecties door Lawalrée (1953) nauwgezet gereviseerd ter voorbereiding van de publicatie van de 'Flore générale de Belgique'. Sindsdien is de kennis van het genus nauwelijks geëvolueerd. Uiteraard wijzigden de chorologie en zeldzaamheidsgraad van een aantal taxa (vergelijk met Lambinon *et al.* 2004).

Duvigneaud (1974) onderzocht de verspreiding en indigeniteit van *Rumex obtusifolius* subsp. *transiens* in België en Duvigneaud & Saintenoy-Simon (1997) signaleerden *Rumex alpinus* voor het eerst in België. Tenslotte werden in de voorbije decennia diverse nieuwe hybriden voor België en de aangrenzende gebieden gesignaleerd: *Rumex xabortivus*, *R. xknafii*, *R. xruhmeri*, *R. xweberi* en *R. xwirtgenii*; cf. Lambinon *et al.* (2004).

Tijdens een recente herbariumrevisie (Verloove 2006) werden enkele nieuwe, adventieve *Rumex*-soorten 'ontdekt' voor de Belgische flora: *R. altissimus* Wood, *R. confertus* Willd. en *R. longifolius* DC. Deze soorten werden alleen in de 19de en aan het begin van de 20ste eeuw waargenomen en hebben dus slechts een beperkt belang.

In de voorbije jaren is echter ook gebleken dat sommige *Rumex*-soorten die momenteel in België voorkomen, moeilijk op naam te brengen zijn met de determinatiesleutels in Lawalrée (1953) of Lambinon *et al.* (2004). Daarom worden in dit artikel *Rumex xerubescens* Simonk. (*R. obtusifolius* × *R. patientia*) en *R. stenophyllus* Ledeb. besproken en afgebeeld.

Rumex xerubescens Simonk.

= *Rumex obtusifolius* × *R. patientia*

Syn.: *R. xpannonicus* Rech., *R. xdanseri* Rech., *R. xbalatonus* Borbás.

Hoewel tegenwoordig veel minder vaak gekweekt dan vroeger, wordt *Rumex patientia* in België (en dan vooral in Vlaanderen; zie Hoste 2006) steeds vaker waargenomen. De soort wordt recent zelfs als ingeburgerd beschouwd (Verloove 2002, 2006). Op veel van haar standplaatsen groeit ze samen met de zeer algemene, inheemse *Rumex obtusifolius*. Hybriden tussen deze beide soorten worden blijkbaar vrij gemakkelijk gevormd; zie bv. Stace (1991): "... in several places in S & C En." Het was daarom niet verwonderlijk dat in 2004 ook in België voor het eerst intermediaire planten werden aangetroffen in een gemengde populatie van de beide soorten in Ardooie. De planten waren grotendeels steriel en aan hun identiteit werd niet getwijfeld.

Later in 2004 en in de volgende jaren werden in Roeselare en tussen Zonnebeke en Ieper opvallende *Rumex*-planten waargenomen die qua habitus nagenoeg overeenkwa-

men met *R. patientia* (grote, tot 170 cm hoge planten), maar met duidelijk getande vruchtkleppen. Deze planten sleutelden zonder grote problemen uit als *R. cristatus* DC. (zie bv. Rechinger 1964, López González 1990, Stace 1991, Mosyakin 2005), een Zuidoost-Europese soort die in delen van Zuidwest- en Centraal-Europa in opmars is. Omdat de planten ogenschijnlijk fertiel waren, werd een hybride zelfs niet in overweging genomen. Toch werd *R. cristatus* niet opgenomen in de catalogus van Belgische neofyten (Verloove 2006) omdat twijfel bleef bestaan omtrent de determinatie, vooral omdat de vruchtkleppen steeds duidelijk kleiner waren dan normaal het geval is bij *R. cristatus*. Een nieuwe, grondige studie van deze collecties toonde aan dat ze tot *R. xerubescens* moeten gerekend worden. Enkel Clement & Foster (1994) wijzen erop dat beide waarschijnlijk verward worden.

Algemeen wordt aangenomen dat *Rumex*-hybriden grotendeels steriel zijn (zie bv. Rechinger 1964 en López González 1990). Dit is inderdaad vaak het geval, maar lang niet altijd. Lousley (1939) wees er reeds op dat *Rumex*-hybriden nagenoeg fertiel kunnen zijn en ook Danser (1924) merkte op dat het onderscheid tussen hybriden en niet-hybriden moeilijk is. Ook in België wordt soms vastgesteld dat de min of meer wijd verspreide *R. xpratensis* nauwelijks steriele bloemen draagt. Ook bij *R. xerubescens* blijkt dit dus het geval te zijn. Een misvatting betreffende de veronderstelde geringe vruchtzetting bij *Rumex*-hybriden lag aan de basis van onze oorspronkelijk foutieve determinatie van deze bastaard.

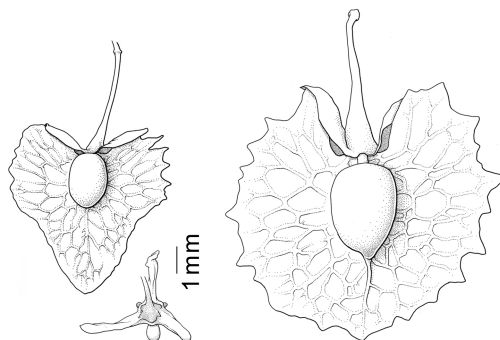
De belangrijkste verschillen tussen *Rumex cristatus* en *R. xerubescens* zijn weergegeven in tabel 1; zie ook figuur 1.

Rumex xerubescens is in Europa slecht gekend. Stace (1991) geeft het taxon op voor Groot-Brittannië en Danser (1923) voor Nederland. Ook is het onder meer gekend in Duitsland (Rechinger 1958) en Tsjechië (Kubát 1990). Een mooie illustratie is opgenomen in Reichenbach & Reichenbach (1909).

Gereviseerde herbariumcollecties:

- Ardoois, Bergmolen, Rijksweg (IFBL D2.41.22), wegberm, 05.2004, F. Verloove 5626 (BR). – Roeselare, Rijksweg t.h.v. Ieperstraat (IFBL D1.57.23), wegberm, twee ex., 05.06.2004, F. Verloove 5640 (priv. herb. FV, priv. herb. E.J. Clement, BR, LG). – Zonnebeke, N37 naar Ieper (vóór A19) (IFBL E1.25.11-12), wegberm, meerdere exemplaren, met *R. patientia*, 09.06.2004, F. Verloove 5669 (BR).

Op alle bovenstaande locaties werd *Rumex xerubescens* in 2007 bevestigd.

Figuur 1. Vruchtkleppen van *R. xerubescens* (links; Zonnebeke, België, 06.2004) en *Rumex cristatus* (rechts; Begur, Spanje, 06.2007). Tekeningen Sven Bellanger.

Tabel 1. De belangrijkste verschillen tussen *R. cristatus* en *Rumex xerubescens*.

	<i>Rumex cristatus</i>	<i>Rumex x erubescens</i>
Vruchtkleppen	6-7 mm lang en 6-8 mm breed (minstens zo breed als lang). Aan de top duidelijk afgerond (Fig. 1).	Circa 6,5 mm lang en 5,5 mm breed (iets langer dan breed). Boven het midden iets ingesnoerd en eindigend in een duidelijk driehoekige top (Fig. 1).
Bladschijf onderste bladen	Smal, minstens 3-4x zo lang als breed.	Altijd breder.
Bladonderzijde	Volledig glad.	Vooral onderaan op de nerven ruw door talrijke glasachtige stekeltjes (binoculaire loep).
Fertiliteit	Planten steeds volkomen fertiel.	Planten (nagenoeg) fertiel tot deels steriel. Vruchtkleppen erg divers qua grootte en vorm, meestal deels verschrompeld.

***Rumex stenophyllus* Ledeb.**

Syn.: *R. odontocarpus* Sándor ex Borb., *R. pratensis* f. *biformis* Menyh., *R. obtusifolius* var. *cristatus* Neilreich, *R. crispus* var. *dentatus* Schur, *R. biformis* (Menyh.) Borb.

Rumex stenophyllus, inheems in gematigd Azië en Oost-Europa, werd door de auteur voor het eerst waargenomen in 1996, in de nabijheid van de graansilo's van Ghent Grain Terminal (Gentse kanaalzone). Nadien werden identieke planten op diverse andere locaties ingezameld, meestal in de buurt van graanopslagplaatsen. De planten werden onmiddellijk als *R. stenophyllus* gedetermineerd, maar deze vondsten werden nooit gepubliceerd; evenmin werd de soort opgenomen in de catalogus van Belgische neofyten (Verloove 2006). *Rumex stenophyllus* bleek op het eerste zicht immers nauwelijks te onderscheiden van (nagenoeg) fertiele vormen van *R. ×pratensis*, de hybride van de inheemse soorten *R. crispus* en *R. obtusifolius*. De beide taxa delen de smalle, aan de rand duidelijk gegolfde blad-

schijf en de kort maar duidelijk getande vruchtkleppen. Grondiger onderzoek van deze collecties toonde aan dat ze ondubbelzinnig tot *R. stenophyllus* behoren.

Bijna overal waar *Rumex stenophyllus* gesignaleerd wordt, wordt gewezen op de grote gelijkenis en verwarring met *R. ×pratensis*. De soort heeft al minstens sinds eind 19de eeuw de reputatie slecht gekend te zijn (Rechinger 1891). In West-Europa is ze gekend uit diverse landen, bijna steeds als graanadventief (zie onder meer Danser 1924, Lousley 1939, Lousley & Kent 1981, Karlsson 2000). In Duitsland – dicht bij het inheemse areaal – wordt de soort ook langs de grote rivieren aangetroffen en bij suikerfabrieken (Ludwig 1988, Müller & Kallen 1988).

Tabel 2 geeft de belangrijkste verschillen tussen *Rumex stenophyllus* en *R. ×pratensis*; zie ook figuur 2.

Een paar zeldzame vondsten van *Rumex stenophyllus* in België dateren al van vóór de jaren 1990, maar het duurde ruim honderd jaar

Figuur 2. Vruchtkleppen van *Rumex stenophyllus* (links; Rumbek, België, 08.1997) en *R. ×pratensis* (rechts; Leernes, België, 07.1966). Tekeningen Sven Bellanger.

Tabel 2. De belangrijkste verschillen tussen *Rumex stenophyllus* en *R. ×pratensis*.

	<i>Rumex stenophyllus</i>	<i>Rumex × pratensis</i>
Vruchtklep	Elke vruchtklep met een even grote knobbel en gelijkmatig getand (Fig. 2).	Meestal slechts één vruchtklep met een goed ontwikkelde knobbel, de overige twee zonder of met een veel kleinere knobbel; vruchtkleppen erg ongelijkmatig getand: deels nagenoeg gaafrandig, deels duidelijk getand (Fig. 2).
Bladschijf	Smal lancetvormig, met afgeknotte voet.	Breder, met hartvormige voet.
Bladonderzijde	Nagenoeg glad.	Vooraf onderaan op de nerven ruw door talrijke glasachtige stekeltjes (binoculaire loep).
Fertiliteit	Planten steeds volkomen fertiel.	Planten (nagenoeg) fertiel tot deels steriel. Vruchtkleppen erg divers qua grootte en vorm, meestal deels verschrompeld.

vooraleer de soort op naam gebracht werd. Sinds 1996 werd ze op talrijke plaatsen aangetroffen. Minstens op enkele daarvan is ze al jarenlang ononderbroken aanwezig. Het grote aantal recente vondsten is merkwaardig. De soort wordt immers geassocieerd met Russische graanimport (Suominen 1979), maar al decennialang wordt in België nauwelijks nog Russisch graan ingevoerd. Misschien moet eerder gedacht worden aan aanvoer uit het secundaire areaal, bv. uit Canada, waar *R. stenophyllus* een algemeen onkruid is (Holm *et al.* 1979). Mogelijk is de soort in de omgeving van graanopslagplaatsen in Gent en Antwerpen sinds enige tijd min of meer ingeburgerd.

Waarnemingen en gereviseerde herbariumcollecties:

- Ensival, berge de la Vesdre, 16.08.1904, *M. Halin* s.n. (BR; sub *R. cf. xpratensis*).
- Oneux-Theux, accotement d'une route, 31.08.1914, *M. Halin* s.n. (LG; sub *R. cf. xpratensis*).
- Wervicq, quai de la Lys, 20 et 25.08.1956, *J. Baily* s.n. (BR; sub *R. cf. xpratensis*). – Wervicq, quai de la Lys, 23.08.1956, *J. Baily* s.n. (LG; sub *R. cf. xpratensis*).
- Harbour of Ghent, Rodenhuizedok (IFBL C3.43.42), sandy ruderal waste ground in the surroundings of the silos of Ghent Grain Terminal, 17.11.1996, *F. Verloove* 2312 (priv. herb. FV).
- Harbour of Ghent, Rodenhuizedok (IFBL C3.43.42), sandy unloading quay of Ghent Grain Terminal, numerous plants, 20.07.1997, *F. Verloove* 2459 (priv. herb. FV, priv. herb. E.J. Clement, BR). – Rumbek-Roeselare, voormalige kleigroeve Ostyn (IFBL D1.58.32), stortplaats voor huishoudelijk afval, 24.08.1997, *F. Verloove* 2918 (priv. herb. FV).
- Zelzate, Kallemansputten, baggerstort, planten compleet fertiel, 08.06.2003, *F. Verloove* 5459 (BR, LG; sub *R. cf. xpratensis*).
- Antwerpen, port, Amerikadok, quai portuaire le long de l'Escaut, plusieurs pieds très semblables, plus répandu que les parents présumés, 24.07.2005, *J. Lambinon* 05/B/565, *F. Verloove*, *D. De Beer* et al. (LG; sub *R. xpratensis*).
- Haven van Gent, ZW-Sifferdok, verbindingsweg Van den Daelelaan-Singel (IFBL D3.13.11), wegberm, 05.05.2007, *F. Verloove* 6702 (BR). – Harbour of Ghent, Van den Daelelaan (E-Sifferdok) (IFBL D3.13.11 en 12), roadverge, ruderal area near grain storage Eurosilos, 05.05.2007, *F. Verloove* 6707 (BR, LG). – Haven van Gent, verbindingsweg Sifferdok-Singel (IFBL D3.13.11), wegberm, talrijk in de omgeving, 30.05.2007, *F. Verloove* 6747 (BR, LG). – Haven van Brugge, Z-zijde Klein Handelsdok (IFBL C2.22.11), wegberm, +/- 10 ex., ook elders in de buurt aangetroffen, 08.08.2007, *F. Verloove* 6840 (BR). – Harbour of Antwerp, Amerikadok at Noordkasteel (IFBL C4.16.34 + 43), unloading quay and ruderal area near Samga grain-mill, common, 01.09.2007, *F. Verloove* 6898 (BR, LG). – Harbour of Antwerp, Katten-

dijkdok (IFBL C4.16.43), unloading quay at former grain mill, 01.09.2007, *F. Verloove* s.c. – Harbour of Ghent, Rodenhuizedok (IFBL C3.43.42), unloading quay at Ghent Grain Terminal, 21.10.2007, *F. Verloove* s.c. – Merksem, Vaartkaai, N-zijde Albertkanaal (IFBL C4.27.12), kanaalberm, 1 ex., 11.11.2007, *F. Verloove* 7003 (BR).

Dankwoord. – Sven Bellanger (Nationale Plantentuin, Meise) wordt bedankt voor de opmaak van de originele pentekeningen en Eric Clement (Gosport, Engeland) voor zijn interessante commentaren en suggesties met betrekking tot de beide soorten.

Literatuur

- Clement E.J. & Foster M.C.** (1994) – Alien plants of the British Isles. London, BSBI.
- Danser B.H.** (1923) – De Nederlandsche Rumex-bastaarden (Tweede deel). *Nederl. Kruidk. Arch.* **1922**: 175-210.
- Danser B.H.** (1924) – Determineertabel voor de in Nederland in het wild gevonden Polygonaceën. *Nederl. Kruidk. Arch.* **1923**: 271-306.
- Duvigneaud J.** (1974) – Rumex obtusifolius subsp. transiens indigène en Belgique et dans le département des Ardennes (France). *Natura Mosana* **26(3)**: 70-74.
- Duvigneaud J. & Saintenoy-Simon J.** (1997) – La patience des Alpes (Rumex alpinus L.). *Adoxa* **17**: 1-2.
- Holm L., Pancho J.V., Herberger J.P. & Plucknett D.L.** (1979) – A geographical atlas of world weeds. New York, J. Wiley & sons.
- Hoste I.** (2006) – Rumex patientia. In Van Landuyt W., Hoste I., Vanhecke L., Van den Bremt P., Vercruyssen W. & De Beer D., Atlas van de flora van Vlaanderen en het Brussels gewest: 775-776. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Nationale Plantentuin van België en Flo.Wer.
- Karlsson T.** (2000) – Polygonaceae. In Jonsell B. (ed.), Flora Nordica, vol. 1: 235-318. Stockholm, The Bergius Foundation.
- Kubát K.** (1990) – Rumex. In Hejný S. & Slavík B. (eds.), Květena České Republiky, vol. 2: 311-332. Praha, Academia.
- Lambinon J., Delvosalle L. & Duvigneaud J.** (2004) – Nouvelle Flore de la Belgique, du Grand-Duché de Luxembourg, du Nord de la France et des Régions voisines. 5ème éd. Meise, Jardin botanique national de Belgique.
- Lawalrée A.** (1953) – Rumex. In Robyns W. (ed.), Flore Générale de Belgique. Vol. 1, fasc. 2: 172-206. Bruxelles, Jardin Botanique de l'Etat.
- López González G.** (1990) – Rumex. In Castroviejo S. & al. (eds.), Flora Iberica, vol. 2: 595-634. Madrid, Real Jardín Botánico.
- Lousley J.E.** (1939) – Notes on British Rumices, 1. *Rep. Bot. Soc. Exch. Club Br. Isl.* **12**: 118-157.
- Lousley J.E. & Kent D.H.** (1981) – Docks and knotweeds of the British Isles. BSBI Handbook n° 3. London, BSBI.
- Ludwig W.** (1988) – Der Schmalblättrige Ampfer (Rumex stenophyllus Ledeb.) adventiv in Hessen. *Hess. Flor. Rundbr.* **37(1)**: 12-13.

- Mosyakin S.L.** (2005) – Rumex. *In* Flora of North America Editorial Committee (eds.), *Flora of North America*, vol. 5: 489-533. New York/Oxford, Oxford Univ. Press.
- Müller R. & Kallen H.W.** (1988) – Rumex stenophyllus Ledeb. an der Elbe in Niedersachsen. *Flor. Rundbr.* **21(2)**: 80-85.
- Rehinger K.** (1891) – Beitrag zur Kenntnis der Gattung Rumex. *Öster. Bot. Zeitschr.* **41(12)**: 400-403.
- Rehinger K.H.** (1958) – Rumex. *In* Hegi G. (ed.), *Illustrierte Flora von Mitteleuropa* (2e ed.), vol. 3, Teil 2: 353-400. Berlin-Hamburg, Verlag Paul Parey.
- Rehinger K.H.** (1964) – Rumex. *In* Tutin T.G. et al. (eds.), *Flora Europaea*, vol. 1: 82-89. Cambridge, Cambridge Univ. Press.
- Reichenbach L. & Reichenbach H.G.** (1909) – Icones Florae Germanicae et Helveticae. Vol. 24. Polygonaceae. Lipsiae et Gerae, sumptibus Friederici de Zezschwitz.
- Stace C.** (1991) – *New flora of the British Isles*, 1st ed. Cambridge, Cambridge Univ. Press.
- Suominen J.** (1979) – The grain immigrant flora of Finland. *Acta Bot. Fennica* **111**: 1-108.
- Verloove F.** (2002) – Ingeburgerde plantensoorten in Vlaanderen. Mededeling van het Instituut voor Natuurbehoud n° 20. Brussel, IN.
- Verloove F.** (2006) – Catalogue of neophytes in Belgium. *Scripta Botanica Belgica* **39**.